

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 2 / 219-226
Pregledni naučni rad
UDK: 376.74-054.73

ČEMU UČENJE NA MIGRANTSKOM PUTU?*

Branislava Knežić*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Da nas je broj migranata proteklih godina zatekao vidljivo je i danas. Iako je u Srbiji zakonski dobro regulisan položaj, prava, postupak i obaveze azilanata u praksi je situacija drugačija. Drugim rečima, ne može se tim problemima prilaziti prvenstveno kao sugurnosnom pitanju „zakona i reda“ nego i kao složenom pitanju socio-psihološke, kulturno-obrazovne podrške bez koje nema ni integracije niti socijalizacije. Policija, oružane snage, visoki zidovi i bodljikave žice ne mogu sprečiti migrante niti rešiti novonastale probleme.

Prelazeći granice i granice, često iscrpljeni i u lošem zdravstvenom stanju, higijenu da i ne pominjemo posle putovanja koja mogu trajati i više od godinu dana, migranti su, ne retko, dezorjentisani i ne znaju da su se zaglavili u Srbiji na svom putu spasa. U tom trpnom stanju između nade i straha zatpani su prečim problemima od obrazovanja i učenja. Iako im cilj nije Srbija mnogi dugo čekaju rešenje svoje sudbine iliti organizovanje puta ka Evropskoj uniji pa učenje, bilo neformalno ili informalno, nađe smisla i mogućnost primene.

Odgovoru na pitanje - čemu učenje migranata moguće je prići na različite načine: učenje i obrazovanje je celoživotan proces i postaje neminovnost savremenog čoveka i kada je na migrantskom putu; prilagođavanju uslovima života u novonastaloj situaciji, sticanju sposobnosti komunikacija i... Ima li organizovanog obrazovanja i učenja na migrantskom putu i koliko ono može biti podrška odraslim

* Ovaj rad predstavlja rezultat rada na projektu *Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije* (47011), koji realizuje Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, a koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: brknezic@gmail.com

migrantima posvetićemo redove koji slede i lako pokazati sebi i čitaocu da pišemo o onome o čemu se ni ne zna da se ne zna.

KLJUČNE REČI: migranti / učenje i obrazovanje odraslih

DA LI MIGRANTSKO DRUMOVANJE ZAUVEK OSTAJE NEDOKUČIVO?

O čemu se zapravo radi, kad je reč o obrazovanju i učenju na migrantskom putu, uspeva mi da delimično dokučim kada se prisetim izbegličkih kolona krajem 20. veka i priča sa izbeglicama nakon „Bljeska“ i „Oluje“. (Nikolić-Ristanović, V. i dr.1996)

Istina, život „naših“ izbeglica i migranata koji „tumaraju bespućima“ mnogih zemalja i (van)graničnih prelaza nalikuje po zaglavljenosti jer su svakodnevno na ivici između života i smrti. Posle priča i ispovesti prognanika dugo se bezglasno oseća njihovo beznade u potrazi za boljim životom. Od njihovog pogleda se ne može lako pobeći.

Čemu i kakvo obrazovanje i učenje svetlu koji u prolazima i graničnim prelazima stoji kao na obali očajničke usamljenosti i izgubljenosti?

Ono što je normalno za migratne je teško realno: pravo na životni prag a ne „uterivanje u ograde“. Kakav je to život kad „očevi u iščekivanju pogodnog trenutka prelaska granice uplakanoj deci lepljivim trakama uskraćuju krik“? Koga se dotiču dečije suze i uplašenost pred policijskom palicom? Da li su oni igde dobrodošli?

Ako se može reći da nečiji život zavisi od slučaja i sreće onda se za mnoge nevoljnike, koji su preživeli prenatrpane čamce, zagušljivost automobilskih gepeka, razne krijumčare i granične kontrole može reći da su srećnici.

Surova sudbina i još surovije neko vreme i okolnosti zarobilo ih je na migrantskom putu izbora između boljeg života, ma gde bio i stradanja zbog ideologije, politike, boje kože, nacije..a .koje ih prate da i tu odrade svoj deo posla. Hrle ka Zapadu i neizvesnoj budućnosti gde ih obično niko iskreno ne zove niti prihvata.

Mnogi nisu izdržali u „vremenu čuda“, surovost (ne)prilika i potraga za boljim životom ih je „života koštala“.

DA LI JE UČENJE NA MIGRANTSKOM PUTU ISKUŠENJE KOME SE MOŽE ODOLETI?

Odmah treba reći da ovako naslovljen tekst:Čemu učenje na migrantskom putu? je pokušaj podsećanja na učenje i obrazovanje kao put i najmoćnije oružje u svakoj (ne)prilici. A migranti su, zaista, u svakodnevnoj situaciji da nedaće osete na vlastitoj koži. Novonastala situacija zahteva učenje i znanje kako bi se lakše i bezbolnije prevazišla. Ovom prilikom nećemo ulaziti u terminološka

razgraničenja pojmova obrazovanje i učenje odraslih nego ih koristimo u sinonimnom značenju što ne znači da ne postoje razlike. Oni koji se tim pojavama bave „iz prvog reda“ dobro poznaju njihova određenja i razgraničenja pa se često suprostavljaju formalno (institucionalno obrazovanje) i neformalno i informalno obrazovanje i/ili učenje. (Knežić, B., 2017:27-28)

Obrazovanje migranata, pogotovo odraslih, je samo po sebi neuhvatljivo i obično praćeno lepim rečima i neprijatnom zbiljom. Kao i drugde potreba mu se ne može osporiti i značaj preceniti.

S obrazovanjem i učenjem, bez obzira da li je: formalno, neformalno ili informalno su svi i svugde na dobitku. Međutim, migranti su zatrpani prećim stvarima i problemima od sticanja znanja, obrazovanja i učenja kako god ga odredili. Bojimo se da je migrantska sadašnjost borba za golo preživljavanje a obrazovanje, učenje i integracija njihova odložena budućnost.

Uopšteno pitanje od koga bi trebalo početi je: imaju li migranti mogućnosti za nekim organizovanim oblikom učenja dok su u Srbiji? Siromaštvo i organizaciono-finansijski problemi ne mogu biti opravdanje za nedostatak programa i sadržaja.

Drugim rečima, ne može se migracijama prilaziti samo kao sigurnosnom pitanju nego kao složenom problemu očuvanja „ljudskog u čoveku“. Odnos prema migrantima na mnogim granicama Evrope je neljudska strana medalje. Ili kako je jedan mladi Pakistanac svoj put nazvao „igrom života i smrti“. (www.azilsrbija.rs)

Obrazovanje i razni edukativni programi, treninzi, radionice, kursevi i kulturno-rekreativne delatnosti naziru se kao dobar trag na putu učenja jezika, kulture i običaja, savladavanja profesionalnih veština u cilju lakše integracije u novu sredinu.

Život na granici i/legalnog čoveka stavlja neprekidno u stanje straha za sebe i porodicu, neizvesnosti, uskraćenosti i želje da se dopre do željene destinacije. U takvim situacijama, gde je veliki broj migranata za državne institucije nevidljiv,¹ teško da se može govoriti o bilo kom organizovanom obliku učenja. Nije realno očekivati da „davljenika vodimo u školu pre veštačkog disanja“ tako ni one koji se skrivaju po šumarcima oko granica čekajući priliku da zakorače na drugu stranu vući silom u istu. Međutim, realno je da se zapitamo i istražimo kakvo je obrazovanje potrebno ljudima u prolazu i dužem ili kraćem čekanju da izađu iz naše zemlje? Formalno obrazovanje i uključivanje dece u školovanje je zakonski dobro rešeno i u određenoj meri se i provodi. Zakon o sistemu obrazovanja i vaspitanja u čl.5 (2017) nalaže da sva lica koja duži ili kraći vremenski period žive na teritoriji republike Srbije, moraju da pohađaju školu.

Kad je u pitanju formalno obrazovanje dece podaci pokazuju da je u septembru/oktobru 2017 . u osnovno i srednje obrazovanje u Srbiji bilo

¹ Radoš Đurović iz Centra za zaštitu i pomoć tražiocima azila izjavio je u avgustu 2018. u dnevniku RTS_a da je oko 2000 migranata u Srbiji van centara za prihvatanje.

uključeno oko 586 učenika, jer broj učenika je promenljiv zbog stalnih pokušaja napuštanja Srbije (Obrazovanje učenika...,2017). A Centar za zaštitu i pomoć tražioca azila je od 2013. godine započeo praksu uključivanja dece tražilaca azila u formalni obrazovni sistem (www.azilsrbija.rs). Bez obzira na osipanje učenika u školama neophodno je i dalje ulagati napore za uključivanje dece i omladine u sistem obrazovanja, jer im se na taj način daje mogućnost da ostvare univerzalno pravo na obrazovanje.

Najbolja normativna rešenja su deklarativna ako se ne ostvaruju u praksi, a obrazovanje je jedan od bitnih aspekata integracije i zaštite od diskriminacije i različitih oblika nasilja. Neophodna je podrška i pomoć obrazovnim institucijama kako bi, uz pojedine nevladine organizacije (ATINA, ANDRA), Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila bile stub obrazovanja, ne samo dece nego i odraslih. Obrazovne aktivnosti i programe potrebno je zasnovati na ispitanim obrazovnim potrebama i pravima migranata.

Do podataka o broju odraslih migranata koji su obuhvaćeni formalnim ili neformalnim obrazovanjem nismo došli. Svesni smo činjenice da obrazovanje neće „spasiti“ migrante na putevima punim prepreka i bodljikavih žica, ali im adekvatni obrazovni programi mogu olakšati i poboljšati komunikaciju i integraciju u našoj zemlji, bez obzira koliko dugo ostali na toj usputnoj stanici ili tampon zoni. Učenje jezika (srpskog, nemačkog ili engleskog) kao i profesionalne obuke mogu im omogućiti lakši život kad se „dočepaju“ željene destinacije.

Obrazovne programe koje organizuje nevladina organizacija ADRA (časovi matematike, engleskog i srpskog jezika, osnovi kompjutera i fitnes) i u kojima učestvuju odrasli migranti su praktične prirode. (Mišović, J. 2018:55)

U okviru projekta LOVE (Pravo, Rad, Vrednosti) za migrante (azilante), osobe kojima je odobren azil, u ostvarivanju svojih prava bez diskriminacije koji finansira EU, Centar za zaštitu i pomoć tražioca azila organizuju se treninzi i radionice posvećene pružanju socijalne integracije, podrške migrantima radi prevazilaženja stigmatizacije i predrasuda.(APC/CZA, www.azilsrbija.rs)

Obrazovno-kulturni i rekreativni programi mogu u mnogim beznadežnim situacijama pomoći migrantima u prevazilaženju frustracija, konflikata sa lokalnim stanovništvom i samim sobom. Uz obrazovne programe za migrante neophodno je lokalno stanovništvo pripremiti da prihvate migrante kao komšije i kolege pokušavajući im razbiti strahove i predrasude.

Pitanje nije da li treba i da li može da se uči „u hodu“ pa makar to bili i migranti koji su jednom nogom u Srbiji a drugom su zakoračili u Mađarsku, Hrvatsku ili bilo koju drugu zemlju EU, iz kojih ih često vraćaju u Srbiju. Ponovimo, pravo pitanja su zbog čega i šta migranti treba da uče dok su zaglavljani na ovim našim pred/graničnim prostorima.

Primeri da je obrazovanje migranata moguće postoje u svetu (Mišović, isto,21-29) Isto tako nema ništa prirodnije od toga da pojedinac svakodnevno nešto nauči, ako ništa drugo on komunicira s drugim čovekom.

Iskustveno učenje, pretpostavljamo, počinje od polaska migranata na putešestvije do pokušaja i prelaska mnogih granica, zatim do onog informisanja u prihvatnim centrima od migranata i zaposlenih u raznim državnim i civilnim organizacijama.

Jednako tako, migranti napuštaju i ostavljaju svoje domove i zemlju, ali znanje i obrazovanje je imovina koju im niko ne može oteti niti zapleniti na carinskim i graničnim kontrolama. S obzirom na velik broj izbeglica i migranata, sa Bliskog istoka i drugih delova sveta, koji su usled ratnih zbivanja, političke i ekonomske situacije „zapljusnule“ Srbiju i Beograd na svom putu za preživljavanje i opstanak, obavili smo početkom oktobra 2015. godine istraživanje u Beogradu (u parku kod Ekonomskog fakulteta i Lastine autobuske stanice).

Cilj istraživanja je bio da putem usmene ankete dobijemo osnovne socio-demografske podatke o migrantima koji prolaze kroz Beograd na svom putu ka zapadnoj Evropi. Ukupno je ispitano 162 ispitanika od čega je bilo samo 5 žena. Po rečima anketara žene su odbijale, bez dozvole muškaraca, da daju odgovore. Većinu uzorka (95%) činile su osobe do 35-te godine starosti odnosno 45,1% su ispitanici do 18 godina a 49,5% oni između 18-35 godina. Zanimljiv podatak je nivo obrazovanja migranata, najviše ih je sa srednjom školom (47,5%) dodamo li tom procentu zanat onda ih više od polovine (53,1%) ima tzv. srednje obrazovanje.(Ćirić, Knežić, 2016). Rezultati navedenog istraživanja ukazuju da migranti, bar na ovom uzorku, nisu nepismeni i bez ikakvog stručnog obrazovanja. Iako su im, možda, diplome ostale u domovini ili zagubljene na putu znanje je u njima i, uz malu pomoć i podršku, nije ga teško produbiti i proširiti.

Kada je reč o obrazovanju migranata treba prvo podsetiti na obrazovanje kao značajan činilac socijalizacije i integracije na nove uslove življenja i novu sredinu.

Odgovor, čemu obrazovanje migranata, treba početi od njihove beznadežne situacije da stignu do toliko željeno razvijenog Zapada. „Na putu opstanka ili bespuću zemlje Srbije“ trebalo bi im pomoći u:

- prilagođavanju uslovima u drugačijim socio-kulturnim okolnostima,
- očuvanju fizičkog i mentalnog zdravlja,
- umanjivanju negativnih posledica dugogodišnjeg „tumaranja“ iz zemlje porekla,
- pomoć u suočavanju sa prošlošću, pretrpljenim strahom i mukama na putu,
- zbog prekinutog obrazovanja u zemlji porekla,
- sticanju i razvoju neophodnih socijalnih veština,
- kontroli emocija i agresivnosti,
- zaštiti od različitih „trgovaca“ ljudskim sudbinama i krijumčarima,

- učenju jezika i sticanju sposobnosti komunikacija s lokalnim stanovništvom,
- učenju jezika zemlje –krajnje destinacije,
- stručnom osposobljavanju i obukama za lakše obezbeđivanje egzistencije i
- različitim kulturno-rekreativnim aktivnostima.

Ono što se očekuje od učenja i obrazovanja migranata je da se lakše integrišu u sredinu, bez obzira koliko dugo će se ovde zadržati, poboljšaju komunikaciju sa lokalnim stanovništvom i koliko –toliko povećaju mogućnost zaposlenja. Preduslov za to je da su obrazovni programi prilagođeni potrebama i mogućnostima migranata. Svjesni smo da je mnogo nedoumica u realizaciji programa i aktivnosti obrazovanja ljudi koji su se silom prilika nastanili u Srbiji. Bez motivacije učesnika niti jedan program obrazovanja ne može biti uspešan. Izazovi i iskušenja tih aktivnosti mogu se posmatrati iz ugla migranata ali i državnih i nevladinih organizacija. Jedno je sigurno, migrantima nisu potrebni sadržaji koji zvuče zamorno i besplodno da bi se medijski na sav glas objavilo da postoje i da su ispunjene međunarodno prihvaćene obaveze i sredstva.

Treba li uopšte odgovor na napred postavljeno pitanje za one koji su na granici preživljavanja i spašavanja svog i života svoje dece? U težnji za boljim životom mnogim migrantima se samopuzdanje istanjilo po snegu ili vreloj asfaltu, u prihvatilištu ili pod vedrim nebom u stalnoj „pripremi za start“.

Jednom su se nadali a drugo im se dešava i na toj „klackalici“ bojimo se, obrazovanje im nije prioritet.

NA KRAJU POČETAK

Problem je što pitanje obrazovanja i učenja, pogotovo odraslih, nije postalo problem onih koji se na sva usta hvale da ga rešavaju.

Neumoljiva je i neuzaustljiva lakoća reči kojom se obrazovanje i znanje kao najkruća odbrana čovekova, u bilo kojim granicama se našlo, smandrljava i završava namrštenim obećanjima migrantima iliti vladama u koje ih je sudbina obično duboko zaglibila u (za njih) ničijim zemljama.

A to čemu obrazovanje – kako neko reče u hodu – treba ozbiljno da počne da bi negde i nekako završilo. U suprotnom to su demagoška posla i uzaludna nadanja.

Uostalom, kao što je rekao Kundera „Život je drugde“.

LITERATURA

- (1) Ćirić, J., Knežić, B. (2016) Migranti kroz Srbiju: na putu opstanka u: Ćirić, J., Knežić, B. (ur.) Migranti na raskršću ili bespuću zemlje Srbije, Beograd: Institut za uporedno pravo. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja: Regionalno predstavništvo Ruske Humanitarne Misije na Balkanu, str. 267-278.

- (2) Knežić, B. (2017). *Obrazovanje osuđenika: način da se bude slobodan*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (3) Mišović, J. (2018) *Obrazovna situacija migrantske porodice u Srbiji*, master rad odbranjen septembra 2018. na Filozofskom fakultetu UB.
- (4) Nikolić-Ristanović, V. i dr. (1996) *Žene Krajine: rat, egzodus i izbeglištvo*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (5) *Obrazovanje učenika migranata u Republici Srbiji (2017)*. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS. Dostupno na: <http://www.mpn.gov.rs/upcontent/uploads/2017/11/Obrazovanje-učenika-migranata-u-RS-novembar-2017.pdf>. posećeno 10.9. 2018.
- (6) *Zakon o azili i privremenoj zaštiti (2018)*. Beograd: Službeni glasnik Srbije, br.24.
- (7) *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, Bg. Službeni glasnik Rs., br. 88/2017, 27/2018.
- (8) www.azilsrbija.rs

WHAT IS THE PURPOSE OF LEARNING ON THE MIGRANTS' ROAD?

Even today it is evident that number of migrants during the last years has struck us. Although good legal regulation of asylum seekers' position, rights, procedures and obligations exists in Serbia, situation is very different in practice. In other words, these problems can not be approached primarily as security issues of „law and order“ but as complex problem that requires socio-psychological and cultural-educational support without which there is no successful integration or socialization. Police, armed forces, high walls and barbwire can not stop migrants or resolve newly-formed problems.

After crossing borders and borders and traveling for a long time, sometimes more than a year, often exhausted and in poor health and hygienic condition, migrants are often disoriented and do not know that they are stuck in Serbia on their road of salvation. In that difficult situation between hope and fear they are preoccupied with more urgent problems than education and learning. Although Serbia is not their desired destination many of them wait for a long time to resolve their fate or to organize their trip to European Union where learning, whether formal or informal, may be purposeful and applicable.

The answer to the question what the purpose of migrants' learning is may be different: learning and education are long-life processes and they become necessity for modern human even when he is on migrants' road; adaptation to life conditions in new situation; acquisition of communication skills etc. Are there organized education and learning on the migrants' road and how much can they be used as support to adult migrants are the questions to which we will dedicate the following lines and easily show to ourselves and to readers that we write about something that is even not known that is unknown.

KEYWORDS: migrants / adult learning and education